

ВЪЗМОЖНОСТИТЕ НА МИСЛОВНИТЕ КАРТИ И ТЯХНОТО ПРИЛОЖЕНИЕ В УЧИЛИЩНОТО ОБУЧЕНИЕ

Радостина В. Чолакова
СУ „Васил Левски“, гр. Ардино

Резюме: В настоящата статия се разглежда въпросът за необходимостта от разнообразяване на учебния процес в българското училище чрез използване на иновация и интерактивност. Представен е методът на мисловните карти - същност, създател, характеристики, алгоритъм за създаване и начини на изработване. Поставен е акцент върху възможностите, които предоставят мисловните карти за поднасяне и систематизиране на информацията в училищното обучение. Също така се набляга на потенциала на метода относно улесняване на процеса на запомняне от страна на учениците, както и интересът на обучаващите се към мисловните карти. Дадени са примери с изработени мисловни карти, свързани с представяне на учебен материал по български език и литература. Потвърждават се доказателствата за неограничените възможности на мисловните карти да бъдат обогатявани и разнообразявани. Посочени са интересът и желанието на учениците да създават такъв тип карти. Чрез тях децата имат възможност да проявят оригиналност и творческа мисъл.

Ключови думи: мисловна карта, интерактивност, обучение, неограничени възможности, разнообразяване, запомняне.

THE POSSIBILITIES OF MIND MAPS AND THEIR APPLICATION IN SCHOOL EDUCATION

Radostina V. Cholakova

Summary: This article discusses the need for diversity of the educational process in the Bulgarian school through the use of innovation and interactivity. The method of mind maps is presented - essence, creator, characteristics, algorithm for creation and ways of making. Emphasis is placed on the possibilities provided by mind maps for presenting and systematizing information in school education. Emphasis is also placed on the potential of the method in facilitating the process of memorization by students, as well as the interest of learners in mind maps. Examples of mind maps related to the presentation of educational material in Bulgarian language and literature are given. The evidence for the unlimited possibilities of mind maps to be enriched and diversified is confirmed. The interest and desire of the students to create mind maps is documented. Through them, children have the opportunity to show originality and creative thinking.

Key words: mind map, interactivity, education, unlimited possibilities, diversification, memorization..

Въведение

Като учител, т.е. човек трайно зает в образователната сфера, виждам у много ученици липса на мотивация за участие в образователния процес. Има подрастващи, които притежават неограничен потенциал за развитие, но вместо да слушат с интерес изложението на учебното съдържание по време на урока, предпочитат да играят с телефоните си или просто погледът им да блуждае някъде в очакване на звънеца, който ще сложи край на „сुकата“. Много ученици открито заявяват, че им е скучно в часа и затова не внимават. И тук се поставя горещият проблем за това как да се разнообрази поднасянето на материала по начин, който да привлече интереса на обучаващите се. Не бива да забравяме и факта, че днешните ученици са деца на информационната ера, те живеят с и чрез информационните постижения. XXI век е векът на информационните технологии. Те са част от ежедневието на съвременния човек. Животът на младите хора е немислим без компютрите, интернет, мобилните телефони и социалните мрежи. Новите технологии са средства за информация, забавление и комуникация, но не бива да подценяваме и възможностите им в обучението. Не е тайна за никого, че днешните деца притежават огромен умствен потенциал. Те имат достъп до огромен по обем информация, но тя трябва да бъде обработена и съхранена по най-добрия начин.

Задачата ни като учители е да предизвикаме интереса на учениците си, което често се оказва доста трудна мисия за изпълнение. За да предизвикаме задълбочен и истински интерес към обучението по съответния предмет, в моя случай по български език и литература, за да работим за все по-успешното преодоляване на инертността на учениците и за да ги убедим, че получаваните от тях знания са с практическа стойност, е необходимо да разнообразим по нов начин дидактическия процес. Необходимо е да се използват иновативни методи и техники на обучение, които да се съчетаят с традиционните.

Интерактивността в образователния процес

Доказано е, че интерактивността в образователния процес в училище помага за развитие на личността в много посоки. Тя съдейства за изграждането на същностна мотивация за учебна дейност, развива различни умения. Формира се устойчиво и трайно познание. Смя да твърдя, че в обучението по български език и литература не се използва достатъчно потенциала на съвременните информационните технологии и може да се направи още много в тази посока. Прилагат се най-вече продуктите на Microsoft – Power Point и Word за презентации и за онагледяване на учебното съдържание. Въпреки че се използват информационни технологии, в случая обучаемите са в пасивна позиция – преподавателят представя учебния материал под формата на готови знания.

Методът „мисловни карти“

Като модерен учител-новатор, какъвто смя да се определя, в своята работа търся начини да разчупя познатото, да наруша статуквото, за да постигнем с моите ученици успехи – аз като преподавател, а те като обучаващи се. Иновацията, избрана от мен и прилагана в обучението, се нарича „мисловна карта“. При този метод водещо е активното учене на учениците, важно за идеите на съвременното образование. Чрез активното учене обучаемите със собствени сили достигат до знанията. То спомага за по-доброто усвояване на учебния материал.

Концепцията за „мисловните карти“ е създадена от световноизвестния британски психолог Тони Бюзан. Той създава този метод през 60-те години на XX в. В България неговите идеи навлизат преди около десет години (Бюзан, 2010, с. 5).

Според Тони Бюзан мисловните карти са високоефективен инструмент за достигане на информацията в човешкия мозък. Те са креативно и логическо средство за водене на записки и обхващат пълния набор от кортикални умения – думи, картини, цифри, логика, ритъм, цветовете и пространството. Интелектуалните карти могат да се използват за генериране, структуриране и нагледно представяне на идеи, както и като помощно средство за обучение и организиране на информация, разрешаване на конкретен проблем или вземане на решения. Основани са на използването на една централна идея, от която се разклоняват асоциираните с нея идеи или категории, като всяка отделна идея е представена чрез ключова дума и визуални елементи (изображения, цветовете, схеми, форми). Отделните категории представляват семантични връзки между части от информацията. Мисловните карти се основават на използването на нелинейното, лъчисто мислене. По този начин, използвайки система от думи, изображения, числа, логика и цвят, се отключват скрити възможности на мозъка и се повишава капацитетът му. Подпомагат се способностите на мозъка за планиране, организиране и запаметяване.

В своята книга „Твоят ум може всичко“ Т. Бюзан представя изследванията на Роджър Спери, които са в основа на идеята за разработване на метода на мисловните карти. В края на шейсетте години на XX век професор Роджър Спери от Калифорния, който по-късно получава Нобелова награда за изследванията си, обявява резултатите от изучаването на най-добре развитата част на мозъка – мозъчната кора, или кортекс. Първоначалните открития на Спери показват, че кората на всяка от двете половини, или полукълба, на мозъка изпълнява различни функции. Дясното полукълбо играе водеща роля за следните интелектуални дейности: усещане за ритъм, пространствена ориентация, *гещалт* (цялостност), въображение, цветовете и обемност. Лявото полукълбо е отговорно за други, но не по-малко важни интелектуални умения: думи, логика, числа, последователности, линейност, анализиране и списъци.

По-късни изследвания на Орнстийн, Зайдел, Блох и сътрудници потвърждават тези изводи. В допълнение се установява, че всяко полукълбо е водещо при някои дейности, двете са „компетентни“ във всички области и интелектуалните функции, дефинирани от Спери, са разпределени из целия кортекс (Бюзан, 2010, с. 32).

Основавайки се на тези заключения за човешкия мозък, Тони Бюзан предлага опростен набор от правила, чрез които могат да се свържат отделни информационни блокове в цялостна картина, като го дефинира като мисловна карта. Всяка информация, която постъпва в мозъка ни – всяко чувство, спомен или мисъл (което включва всяка дума, число, символ, храна, миризма, линия, цвят, образ, ритъм, нота и докосване) може да се представи като сфера, от която излизат десетки, стотици, хиляди, милиони куки. Всяка кука представя една асоциация и всяка асоциация има свой безкраен набор от връзки.

Според Бюзан колкото и данни вече да сме запомнили, колкото и асоциации да сме направили, потенциалът ни да раждаме нови зависимости и комбинации от идеи надвишава вече съществуващите с *много* квадрилиони (Бюзан, 2010, с. 57).

Именно от тази гигантска способност за обработване на информация и учене произлиза концепцията за лъчистото мислене, чието материално проявление са мисловните карти.

Мисловната карта винаги се разполага около едно централно понятие. Всяка дума или образ става на свой ред вторичен център на асоциации и това дава началото на теоретично безкрайна мрежа от разклоняващи се системи от данни, излизащи или стремящи се към един център. В книгата си Бюзан дава следното определение за мисловна карта: „Мисловната карта е проявление на лъчистото мислене и следователно е естествена функция на човешкия разум. Това е мощен графичен метод, който дава универсален ключ към пълноценното използване на мозъка. Мисловните карти могат да се използват във всички области на живота, където по-ефективното учене и по-ясното мислене увеличават успеваемостта“ (Бюзан, 2010, с. 59).

Основни характеристики на метода „мисловни карти“

Мисловните карти се отличават със следните характеристики:

- а) Обектът, който е фокус на вниманието, се откроява като централно понятие.
- б) Основните теми на мислене излизат от централното понятие като клони.
- в) Клоните включват ключово изображение или ключова дума, изписани върху свързана с централното понятие линия. Второстепенните теми също се изобразяват като разклонения на клоните от по-високо ниво.
- г) Клоните се свързват в мрежовидна структура.

Мисловните карти в обучението

Мисловните карти като метод могат да се използват в различни аспекти при организиране на процеса на обучение:

- при представяне на ново учебно съдържание;
- за осмисляне и визуализиране на идеи, концепции, теории, понятия, процеси т.н.;
- за организиране и интерактивно представяне на дадена тема от учебната програма ;
- за изготвяне на презентации, свързани с учебния материал;
- за по-лесно запомняне на постъпилата информация от страна на учениците.

Прилагането на този метод на обучение помага на преподавателя да представи информацията по нов и различен начин на своите ученици. И този начин не е традиционният скучен метод, при който учителят говори, а много от учениците блуждаят някъде другаде или в мислите си са навсякъде другаде, но не и в класната стая. Изложението на урока става по-разнообразно, по-интересно, защото във всеки един момент могат да бъдат включени и учениците със задача за самостоятелна работа (например, въз основа на получената нова информация да разширят и да обогатят мисловната карта на учителя). Подобна задача е подходяща и за групово изпълнение. Работата по групи дава възможност за по-лесно справяне с поставената задача, взаимно споделяне на идеи, обсъждане и научаване. Мисловните карти насърчават изобретателността, а това има положителен ефект върху постиженията на учениците.

Н. Атанасова очертава следните причини, поради които използването на мисловните карти е актуален проблем (Атанасова, 2015):

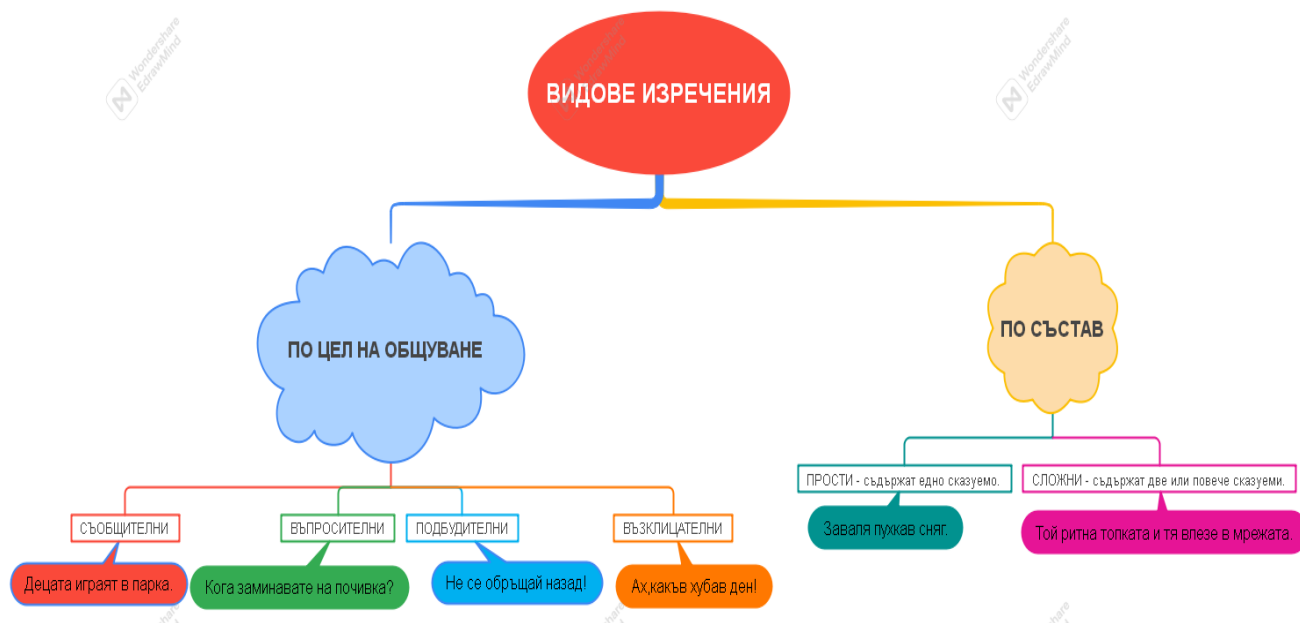
- те все още не са достатъчно познати или по-скоро рядко се прилагат като техника на учене и преподаване у нас;
- стимулират ученето с разбиране, което в много случаи е заменено от механичното учене;
- подпомагат интерактивното преподаване;
- съдействат за подготвянето на компетентни и креативни личности в различни професионални сфери и др.

Създаване на мисловни карти

За да се създаде мисловна карта, не е необходима значителна предварителна подготовка. Достатъчно е да разполагаме с бял лист хартия и цветни моливи (флумастери или маркери).

- 1) Взимаме бял лист (минимум А4) и цветни моливи (флумастери или маркери).
- 2) В средата на листа записваме основното понятие, проблем или задача, около която ще се мисли. Вместо думи може да използваме изображения – картини, рисунки, снимки, символи.
- 3) След това вписваме първите асоциации, които ни хрумват при мисълта за централното понятие. Оформят се като дебели линии (клони), които произлизат от основното понятие.
- 4) След като се напишат няколко понятия, се прави същото нещо, но вече с всяко под-понятие поотделно. Всяко едно от основните понятия става централно. Така се получават разклоненията.

На изображението (Фиг. 1) е даден пример за мисловна карта, организирана около понятието *Видове изречения*.

Фиг. 1

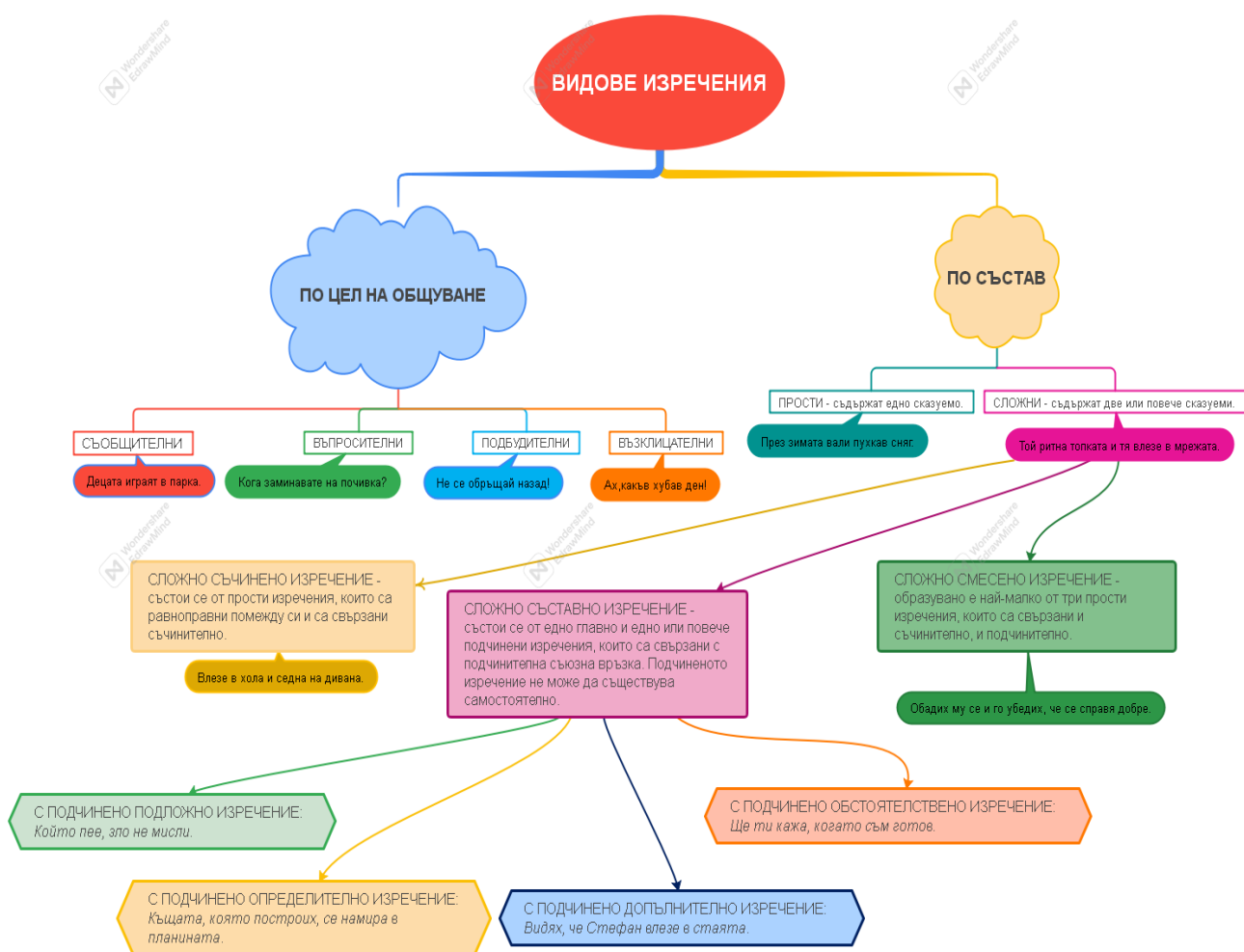
Мисловната карта трябва да бъде логична: да съблюдава отношението между елементите – кое след кое следва и кое към кое се отнася. Ключовите думи са ключът към успеха на запаметяването. С една дума могат да се отключат много картини и мисли.

От центъра излизат дебели разклонения с асоциации към централната идея (определени думи, изображения, символи) – главните раздели на картата. Централните клони винаги трябва да са по-плътни от останалите. Желателно е да се използват печатни букви за разклоненията или съответстващи им графични елементи. Основните разклонения имат подразклонения, свързани с ключови думи. Те са с по-тънки линии и с по-малка големина на ключовите думи. За по-добра визуализация се използват различни цветове (поне три различни цвята.) По възможност се вмъква разнообразна визуална декорация – форми, цветове, обем, шрифт, стрелки, изображения.

Най-простият начин и често спряган за най-ефективен начин за изработване на мисловна карта е ръчният чрез използване на лист хартия и моливи. Всичко става бързо и нагледно. В същото време е евтино. Такава мисловна карта може да бъде създадена по всяко време и навсякъде при наличие на хартия и моливи. В училище този метод за създаване на мисловни карти се практикува при по-малките ученици, които не притежават добре развити компютърни компетентности.

Във века на информационните технологии мисловните карти могат да се създадат и електронно. Съществуват различни безплатни и платени приложения за тази цел: MindRaider, EdrawMind, MindMeister, Xmind, Freeplane, iMindMap – платено десктоп приложение с безплатна демо версия, създадено от Тони Бюзан и др. Удобството на специализираните програми и приложения е, че запазват и по-големи карти, предоставят възможности за тяхното преглеждане и редактиране, позволяват да се използват различни чертежи, шрифтове, изображения, таблици, които да се формират подходящо. За работа с тях се изисква ниво на компютърна грамотност, което днешните ученици притежават. По този начин учещите, от една страна, се концентрират върху съдържанието, а от друга – подобряват компютърните си умения.

Определено мисловните карти имат безгранични способности. Интересното и важното е, че всяка мисловна карта може да бъде обогатена с още разклонения. Ще приведа пример с показаната вече мисловна карта с централно понятие *Видове изречения*. На следващото изображение (Фиг. 2) тази мисловна карта е вече обогатена с нова информация, получена през учебните години.

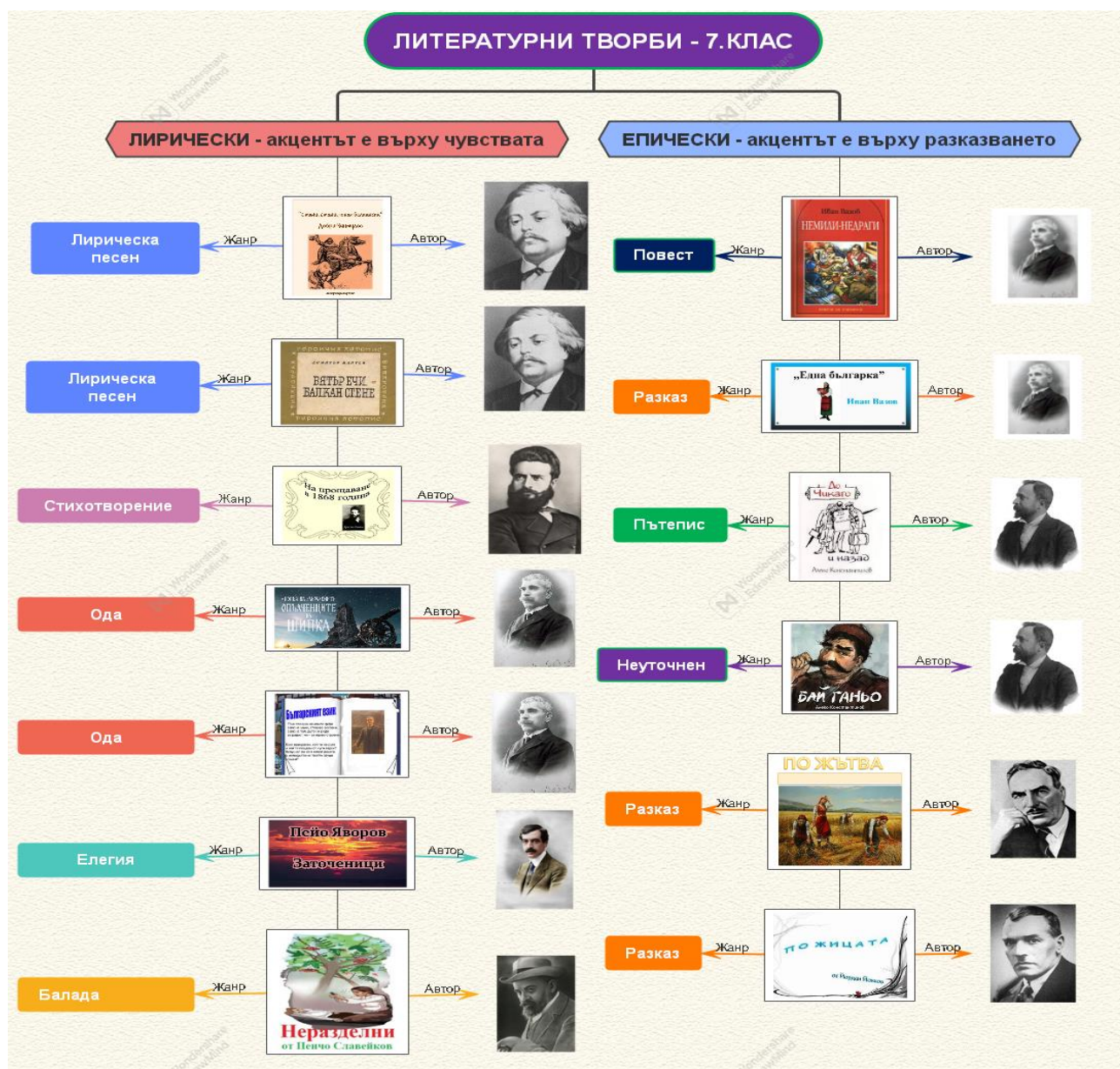

Фиг. 2

Изображението от фиг. 1 е подходящо за работа с ученици от пети клас. Мисловната карта от фиг. 2 е подходяща за учебните часове по български език в осми клас.

Изображенията и мисловните карти

Богатите възможности на мисловните карти се проявяват в това, че често понятията могат да се представят не само с думи, но и с различни изображения. Във фиг. 3 е поместена мисловна карта с изображения. Картата е изработена от група ученици след поставена задача от страна на учителя. Целта е да се представят литературните творби, включени в учебната програма за седми клас, като се посочат за всяко произведение заглавие, автор, жанр. Произведенията са разделени в зависимост от принадлежността си към двата литературни рода, които седмокласниците познават. Съдържащата се в мисловната карта от фиг. 3 информация е базова и изключително необходима на учениците за подготовката им за НВО по БЕЛ в седми клас.

Фиг. 3

Посочената мисловна карта би могла да се разшири, като се включат към всяко произведение герои, теми, идеи, изразни средства и др. Също така за всяка литературна творба могат да се изработят отделни карти и то не една.

Самите ученици проявяват желание да им бъдат поставяни задачи да изработват мисловни карти. От опит мога да споделя, че подрастващите влагат много старание и креативност при изпълнение на подобен тип упражнения. На децата им е интересно, имат възможност да проявят оригиналност, а не просто да наизустват поднесена информация по остарял и скучен за тях начин.

Заклучение:

В заключение мога да заявя, че мисловните карти се възприемат много добре от учениците. Преобладаващото мнение сред децата е, че иновативният метод дава големи възможности

за представяне и систематизиране на информацията. Установява се, че материалът се запомня по-лесно. Голяма част от учениците определят мисловните карти като подходящ начин за визуализация и запаметяване на информацията и смятат да ги използват и в бъдеще. По-малките ученици с желание съставят карти с помощта на лист хартия и цветни моливи. За немалка част от по-големите ученици овладяването на различни уеб приложения не е проблем и те предпочитат да изработят картата с програмен продукт вместо на ръка. Но дали изработени на ръка или електронно, изводът е един – мисловните карти повишават мотивацията за учене и съответно допринасят за по-добри резултати в обучението.

Литература:

Атанасова, Н. (2015) Мисловните карти като иновативна техника на учене и преподаване. Пловдив: Fast Print Books

Бюзан Т. (2010) Твоят ум може всичко, СофтПрес

Антонова-Ангелова Т. Ангелов, А. Карева И., Мисловните карти и мястото им в обучението по български език и литература, информатика и информационни технологии.

Достъпно на:

[https://antonova-angelova.info/wp-](https://antonova-angelova.info/wp-content/uploads/2018/03/%d0%9c%d0%b8%d1%81%d0%bb%d0%be%d0%b2%d0%bd%d0%b8-%d0%ba%d0%b0%d1%80%d1%82%d0%b8.pdf)

[content/uploads/2018/03/%d0%9c%d0%b8%d1%81%d0%bb%d0%be%d0%b2%d0%bd%d0%b8-%d0%ba%d0%b0%d1%80%d1%82%d0%b8.pdf](https://antonova-angelova.info/wp-content/uploads/2018/03/%d0%9c%d0%b8%d1%81%d0%bb%d0%be%d0%b2%d0%bd%d0%b8-%d0%ba%d0%b0%d1%80%d1%82%d0%b8.pdf)

<https://mindmapping.bg/>

<https://nauka.bg/mislov-karta/>